

Sistem Programlama

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH SEVİN

İçerik

a) .h dosyaları

b) extern ve static anahtar kelimesinin anlamı

c) derleme vs bağlama

d) bir prosesin hafızada nasıl organize edildiği (yığın, yığıt, vb.)

e) makefiles

- <http://web.eecs.utk.edu/~huangj/cs302/notes/Some%20fundamentals.htm>
- <http://web.eecs.utk.edu/~jplank/plank/classes/cs360/360/notes/CStuff-1/lecture.html>
- https://www.bilgigunlugum.net/prog/cprog/c_degisken
- Cstuff-1 klasör örnekleri

Program nedir?

- ❑ Elbette işletim sistemlerinde bir program çalışırken hepimiz buna <proses> dendiğini biliyoruz.
- ❑ Programın kendisi birçok biçimde olabilir, yani makine kodu, assembly kodu, C kodu, C++ veya Fortran, Java, ...
- ❑ İşlemciler YALNIZCA **makine kodunu** yürütür. Makine kodu, işlem kodları (Opcode) ve işlenenlerden (Operands) oluşan ikili makine sözcükleriyle yazılır.
- ❑ **İşlem kodları**, örneğin bir aritmetik toplama gibi farklı komutları temsil eder. **İşlenenler** komut tarafından çalıştırılır. Örneğin, bir makine kodu şöyle görünebilir:

10001000110101001010101101101011

- ❑ Çoğu akıllı başında insan bu formatta kod yazmak istemez. Bu yüzden assembly dili geliştirildi;

ADD AX, BX

Assembly

- ❑ Assembly dilindeki anımsatıcılar, **işlemci bağımlı** olan makine kodlarıyla birebir ilişkilidir. Fakat hala dönüşüm için «**assembler**» gerekli!
- ❑ Intel x86'dan Motorola 68k'ye geçerseniz, yeni bir program yazılmalıdır.
- ❑ İşte Motorola 68k üzerinde çalışan gerçek bir assembly programı:
- ❑ Bu arada, C programınızın Assembly takmaya nasıl benzediğini görmek istiyorsanız, “cc -S xxx.c” veya “gcc -S xxx.c” kullanmayı deneyin. Bu komutlar, C kodunuzun derleme sürümünü içeren .s dosyaları üretir.

```
ORG      $1000
N        EQU      5
CNT1     DC.B     0
CNT2     DC.B     0
ARRAY    DC.B     2,7,1,6,3

MAIN     ORG      $1500
         LEA      ARRAY,A2
         MOVE.B   #N,D1
         CLR      D6
         CLR      D7
         JSR      SORT
         STOP     #$2700
```


Assembly

- ❑ Yukarıdaki programda, **adresler**, bellek bankalarınızdaki ayrı baytlara karşılık gelen fiziksel adreslerdir.
- ❑ Bu **adresleri sabit kodladıysanız**, işlemcinizde her seferinde yalnızca **bir** program çalıştırırsanız iyi olur! Yoksa farklı programlardaki adresler ile sizin programınız karışabilir.
- ❑ Assembly dilinde programlama yapmak sıkıcı olabilir! Sistem çağrılarını yapmıyorsanız, konsolunuza bir karakter koymak için 30 satır kod gerekebilir.
- ❑ Kendi kod parçanızı her yeniden kullanmak istediğinizde uğraşmanız gerekli. Bütün yapıları siz kuruyorsunuz, **Başkalarının kodunu** kullandığınızı/anlamaya çalıştığınızı hayal edin (Sınavlarda Biz 😊).
- ❑ Bu gibi problemleri aşmak için C/C++ gibi diller geliştirildi.

C dili

- ❑ Kaynak kodunuz bir **derleyici** ile çalıştırılır ve C programınızı ikili makine koduna çevirir ve genellikle 'nesne-object' olarak adlandırılan bir modül oluşturur.
- ❑ Derleyicinin ortaya çıkardığı her **object** dosyasının içinde, temelde **platforma bağlı** bir biçimde bir makine kodu modülü elde edersiniz.
- ❑ Ancak, önemli nokta; orada **kodlanmış fiziksel adres yok**. Bu işlem, modülü ana bellekte **yeniden yerleştirilebilir (14 byte ileri, geri) hale** getirir.
- ❑ Bu durumda xxx.o adlı object dosyası diske yazılır.

C dili

- ❑ Daha sonra, dış referanslar (external ref.), fonksiyon çağrılarını veya değişkenler için nesne dosyanıza bakmak üzere ayrı bir **bağlayıcı-linker** programı çağrılır.
- ❑ Örneğin, “printf(“Merhaba Dünya\n”);” fonk. çağırıdınız. Derleyiciniz, sistem kütüphanesinde (<stdio.h>) tanımlı olduğu için bu çağırının nasıl çalıştığını bilmiyordur.
- ❑ Sistem kütüphanesinden bir printf makine kodu modülünü bulup xxx.o ile bir araya getirmek **bağlayıcınızın işidir.**
- ❑ Bağlama oturumunuzun sonucu, diskte yürütülebilir-executable bir dosyadır.

C dili

- ❑ komut satırına a.out yazdıktan sonra, işletim sistemindeki **yükleyici-loader** a.out'u diskten okur ve ana belleğe (RAM) yazar.
- ❑ Bu sırada a.out'taki her satırın fiziksel adresi belirlenir.
- ❑ Ardından, işletim sistemi programınızın giriş noktasını (xxx.c'deki main fonksiyon) bulur ve oradan çalıştırmaya başlar.

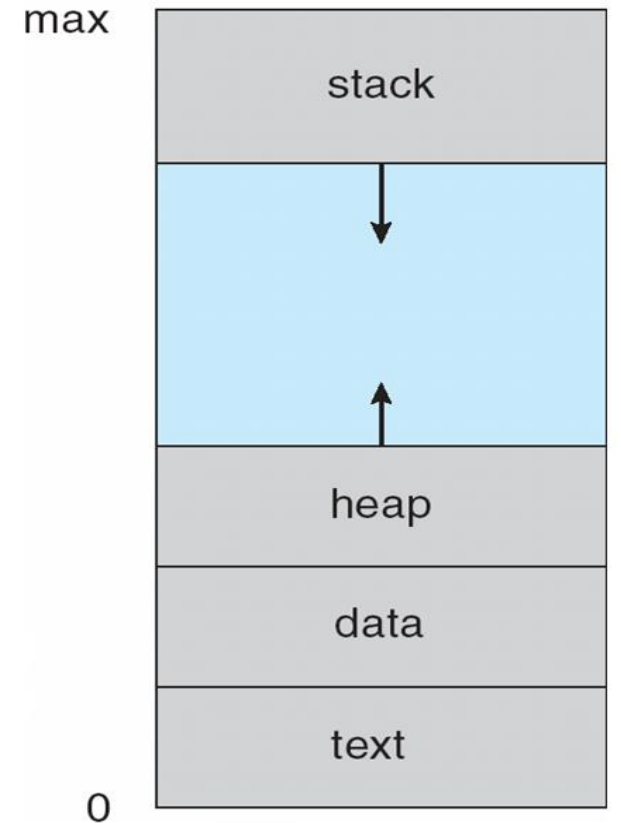
Neden .h dosyasına ihtiyacımız var?

- ❑ İşletim sistemindeki **kütüphaneleri-library** ve bazen de başkaları tarafından sağlanan kütüphaneleri kullanarak **kapsamlı** bir uygulama geliştirmek için birçok kişi gerekir.
- ❑ Modüler geliştirme bir **normdur**.
- ❑ **Derleyiciler**, tip kontrolleri yapması ve kütüphaneye ve diğer kişilerin fonksiyonlarına yaptığınız çağrıların doğruluğunu kontrol eder.
- ❑ Çağırduğunuz fonksiyon gövdesinin C kaynağına erişiminiz olsun ya da olmasın, **kodunuza bir fonksiyon gövdesi yapıştırmak kötü bir fikirdir** (neden?).
- ❑ Genellikle **veri türlerini, fonksiyon bildirimlerini ve makroları** içeren .h dosyalarının kullanılması bu sorunu çözer.

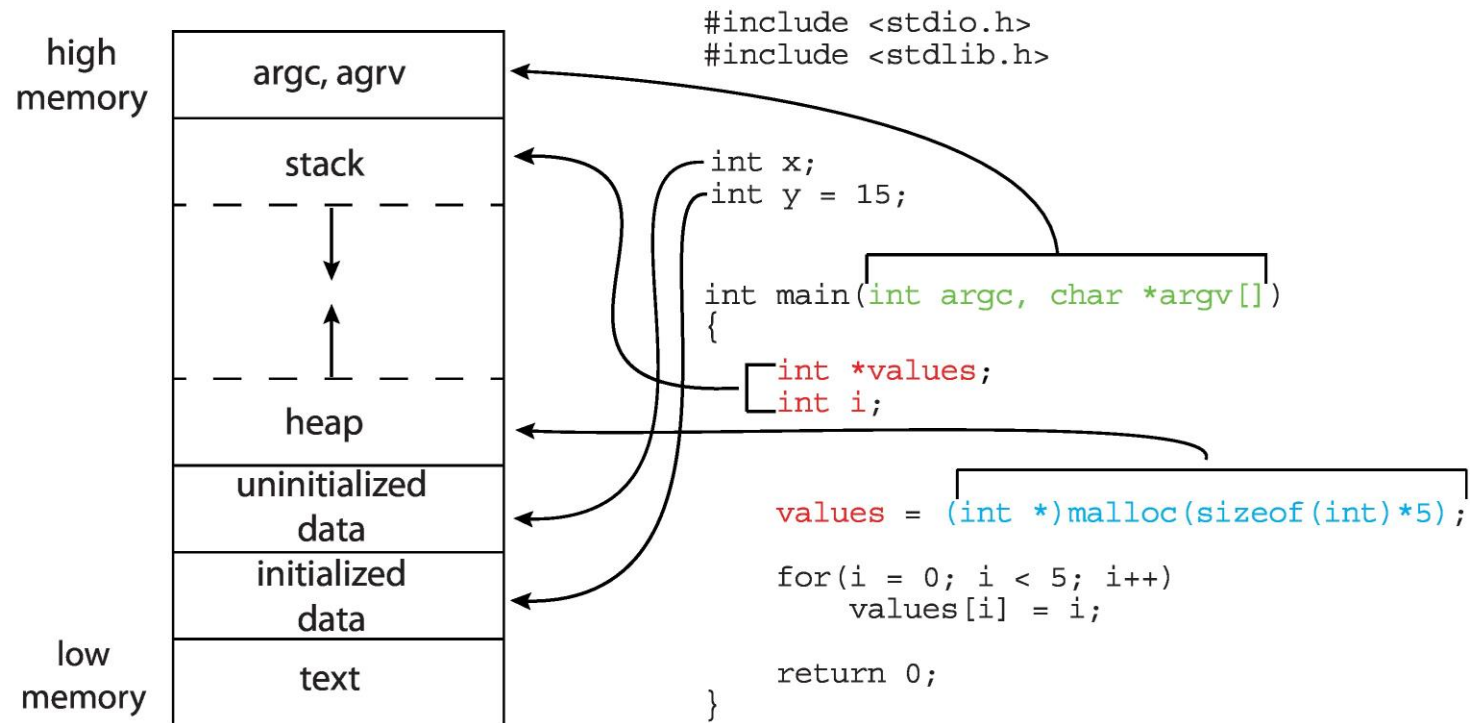
Prosesin hafızadaki yerleşimi

Bölümleri;

- **program kodu** (text section),
- **Mevcut aktiviteler, program sayacı** ve diğer kaydedicileri içeren mevcut faaliyetler.
- **Yığın** (stack) geçici veriyi içerir.
 - Fonksiyon parametreleri, geri dönüş değerleri, yerel değişkenler
- **Veri bölümü** (data section) global değişkenleri içerir.
- **Bellek kümesi-Yığın** (heap) çalışma zamanında dinamik olarak tahsis edilmiş belleği içerir.

Memory Layout of a C Program

Lifetime

- ❑ Lifetime, bir değişkenin program çalışırken ne kadar süreyle var olduğunu belirtir.
- ❑ Global değişkenler, program başladığında bellekte yer alır ve program sona erene kadar kalır.
- ❑ Fonksiyon içinde tanımlanan yerel değişkenler ise sadece fonksiyon çağrıldığında bellekte olur ve fonksiyon tamamlandığında bellekten silinir.
- ❑ Bu, fonksiyon çağrısının çalışma şekli nedeniyle gerçekleşir.

Fonksiyonlar ve Yığın-Stack bölümü

1. Mevcut Adresin Stack'e Push Edilmesi: Ana programa geri dönmek için mevcut adres kaydedilir.
2. CPU Kayıtlarının Stack'e Push Edilmesi: Ana programın çalışma durumunu korumak için CPU kayıtları (**Register** değerleri) kaydedilir.
3. Fonksiyon Argümanlarının Stack'e Push Edilmesi: Fonksiyona aktarılan **argümanlar-parametreler** tek tek stack'e eklenir.
4. Fonksiyonun Başlangıç Adresinin Bulunması: Fonksiyonun başlangıç adresi bulunur ve yürütmeye başlanır.
5. Yerel Değişkenler için Stack'te Bellek Ayrılması: Fonksiyon içinde kullanılacak yerel değişkenler için stack'te bellek ayrılır.
6. malloc() ile Heap'ten Bellek Ayrılması: Eğer malloc() kullanılırsa, dinamik bellek heap alanından ayrılır.

Fonksiyonlar ve Yığın-Stack bölümü

7. Fonksiyonda Hesaplamaların Yapılması: Fonksiyonun asıl görevi yerine getirilir.
8. Dinamik Belleğin Serbest Bırakılması (Opsiyonel): malloc() ile ayrılan bellek, free() ile serbest bırakılabilir.
9. Yerel Değişkenlerin Stack'ten Pop Edilmesi: Yerel değişkenler stack'ten kaldırılır.
10. Fonksiyon Argümanlarının Stack'ten Pop Edilmesi: Fonksiyona gönderilen argümanlar stack'ten kaldırılır.
11. Orijinal Çalışma Durumunun Geri Yüklmesi: CPU kayıtları geri yüklenerek ana programın çalışma durumu sağlanır.
12. Kaydedilen Adrese Geri Dönülmesi: Stack'ten alınan adrese gidilerek ana program yürütülmeye devam edilir.

Kapsam ve Görünürlük

- ❑ Dosya kapsamı-File scope;
- ❑ Dosya kapsamına sahip tanımlayıcı adları genellikle "**genel-global**" veya "**harici-external**" olarak adlandırılır.
- ❑ Herhangi bir blok veya parametre listesinin dışında görünür ve bildiriminden sonra herhangi bir yerden erişilebilir.
- ❑ Bu örnekte, globalVar değişkeni dosyanın tamamında geçerli olup hem func() içinde hem de main() fonksiyonunda kullanılabilir.

```
#include <stdio.h>
int globalVar = 10; // Global
değişken (file scope)

void func() {
    printf("%d\n", globalVar);
    // Erişilebilir
}

int main() {
    func();
    return 0;
}
```

Kapsam ve Görünürlük

- ❑ Fonksiyon Kapsamı-Function scope;
- ❑ Bir etiket veya değişken, sadece tanımlandığı fonksiyon içinde geçerli olur.
- ❑ Fonksiyon dışında erişilemez.
- ❑ Bu, etiketlerin veya yerel değişkenlerin yalnızca tanımlandığı fonksiyon çerçevesinde kullanılabilmesi anlamına gelir.
- ❑ Bir fonksiyon içerisinde tanımlıdır ve değişken-etiket adları, bir fonksiyon içinde benzersiz olmalıdır.

```
#include <stdio.h>
void myFunction() {
    int i = 0;
    start: // Etiket
        printf("i = %d\n", i);
        i++;
        if(i < 5)
            goto start; // Etikete geri
        dönüyoruz
}
int main() {
    myFunction();
    return 0;
}
```

Kapsam ve Görünürlük

- ❑ Blok kapsamı-Block scope;
- ❑ Yalnızca bildirimi veya tanımı noktasından bildirimi veya tanımı içeren bloğun sonuna kadar görünür.
- ❑ Kapsamı, o blokla ve o blokta iç içe geçmiş herhangi bir blokla sınırlıdır ve ilişkili bloğu kapatan kaşlı ayraçta biter. Bu tür tanımlayıcılara bazen "**yerel değişkenler**" denir.

Kapsam ve Görünürlük

- ❑ Fonksiyon Prototipi-Function-prototype scope;
- ❑ Tanımlama Konumu: Fonksiyon prototipi kapsamı, bir fonksiyon prototipindeki parametre listesinde yer alan tanımlayıcıların kapsamını ifade eder.
- ❑ Parametrelerin tipi ve ismi fonksiyon prototipinde belirtilir, ancak fonksiyonun gerçek tanımına dahil edilmez.
- ❑ Kapsamın Sona Erdiği Yer: Fonksiyon prototipi kapsamı, fonksiyon deklaratorünün (declarator) sonuna kadar devam eder. Yani, parametreler yalnızca fonksiyon prototipinde tanımlandığı yerden itibaren geçerlidir ve fonksiyonun gerçek gövdesi (body) içerisinde erişilemez.

```
#include <stdio.h>

// Fonksiyon prototipi
void exampleFunction(int a, float b); //
Parametreler burada prototip kapsamında

int main() {
    exampleFunction(10, 5.5); //
    Fonksiyon çağırısı
    return 0;
}

// Fonksiyon tanımı
void exampleFunction(int a, float b)
{ // Parametreler burada yerel değişken
  gibi geçerlidir
    printf("a: %d, b: %.2f\n", a, b);
}
```

Extern ve static

□ **static** ile bildirilen bir değişken. Statik değişkeni açıkça sabit bir ifadeyle başlatabilirsiniz. Başlatıcıyı atlarsanız, değişken varsayılan olarak 0 olarak başlatılır.

```
static int k = 16;  
static int k;
```

Extern ve static

- ❑ **static** belirleyicisini lokal değişkenlerle kullanabiliriz.
- ❑ Normal olarak, içinde lokal değişken tanımlanan bir fonksiyonu her çağırdığımızda, lokal değişken değeri yenilenir.
- ❑ Ancak, bu lokal değişkeni **static** olarak tanımlarsak, fonksiyonu her çağırmamızda, lokal değişken bir önceki fonksiyon çağrısındaki en son değerini korur.
- ❑ Sonuç olarak, **static** lokal bir değişkene sadece fonksiyonun **ilk çağrılışında bir defaya mahsus** olmak üzere değer verebiliriz.

Extern ve static

```
#include <stdio.h>

void myFunction() {
    static int count = 0; // Static değişken, 0 ile başlatıldı
    int local_var=0;
    count++; local_var++;
    printf("Count: %d Local: %d \n", count, local_var);
}

int main() {
    myFunction(); // Count: 1
    myFunction(); // Count: 2
    myFunction(); // Count: 3
    return 0;
}
```

Extern ve static

Çıktı:

Count: 1 Local: 1

Count: 2 Local: 1

Count: 3 Local: 1

Extern ve static

- ❑ **static** belirleyicisini global değişkenlerle de kullanabiliriz.
- ❑ **static** global bir değişken tanımladığımızda, bu **değişkeni sadece içinde tanımlandığı dosyada bulunan fonksiyonlar kullanabilir.**
- ❑ Bunun yanında, aynı programa ait farklı dosyalarda bulunan ve aynı isme sahip biri normal diğeri de **static** olan iki global değişken tanımlayabiliriz.

Extern ve static

```
// deneme1.c
#include <stdio.h>
void fonk1(void);
void fonk2(void);
static int gid = 21; // Static global int
değişken bildirimi
int main(void) {
    fonk1();
    fonk2();
    return 0; }
void fonk1(void)
{ printf("deneme1.c gid değişken değeri:
%d\n", gid); }
```

```
// deneme2.c
#include <stdio.h>
int gid = 35; // global int
değişken bildirimi
void fonk2(void)
{ printf("deneme2.c gid değişken
değeri: %d", gid);}
```

deneme1.c gid değişken değeri: 21
deneme2.c gid değişken değeri: 35

Extern

- ❑ Bir değişkeninin başında **extern** ifadesini kullanmak, o değişkenin projede yer alan kod dosyalarının birinde tanımlandığını ve o değişkene **extern** ifadesini kullandığımız dosya içinden erişim sağlamak istediğimizi gösterir.

```
// deneme1.c
#include <stdio.h>
void fonk(void);
int gid = 287; // global int değişken tanımlaması
int main(void) {
    printf("deneme1.c gid değişken değeri: %d\n", gid);
    fonk(); // deneme2.c dosyasındaki fonk() fonksiyonuna çağrı
    return 0; }

// deneme2.c
extern int gid; // global int değişken bildirimi
void fonk(void)
{ printf("deneme2.c gid değişken değeri: %d", gid); }
```

deneme1.c gid değişken değeri: 287
deneme2.c gid değişken değeri: 287

Lifetime

- ❑ “Yaşam süresi”, bir değişkenin veya fonksiyonun var olduğu bir programın yürütülmesi sırasında periyottur.
- ❑ Tanımlayıcının depolanma süresi, statik süre (global yaşam süresi) veya otomatik süre (yerel yaşam süresi) olarak yaşam süresini belirler.
- ❑ Statik depolama sınıfı belirticisi olmadan bildirilen bir tanımlayıcı, bir fonksiyon veya blok içinde bildirilmişse, otomatik depolama süresine sahiptir.
- ❑ **Global yaşam süresi:** Tüm fonksiyonların global ömrü vardır. Bu nedenle, program yürütme sırasında her zaman var olurlar.
- ❑ **Yerel yaşam süresi:** Yerel bir değişkenin bir başlatıcısı varsa, değişken her oluşturulduğunda başlatılır (statik olarak bildirilmedikçe).

Make

Header files

- ❑ C++'da olduğu gibi, standart başlık dosyalarını `#include` ile ekleriz.
- ❑ Küçüktür/büyüktür işaretlerine dosya adını ve `.h` uzantısını ekleriz.

```
#include <iostream>  
using namespace std;
```

- ❑ C' de ise;

```
#include <stdio.h>  
#include <stdlib.h>
```

C'de veri tipleri

- ❑ C'de değişkenlerin sahip olabileceği üç çeşit veri tipi vardır –
- ❑ skalerler, toplamalar/eklemeli ve işaretçiler (scalars, aggregates, and pointers)
- ❑ Skaler tipler;
 - ❑ char -- 1 byte
 - ❑ short -- 2 bytes
 - ❑ int -- 4 bytes
 - ❑ long -- 4 or 8 bytes, depending on the system and compiler
 - ❑ float -- 4 bytes
 - ❑ double -- 8 bytes
 - ❑ (pointer -- 4 or 8 bytes, depending on the system and compiler)

C'de veri tipleri

- ❑ C'de bir türün boyutunu doğrulamak veya kullanmak istiyorsanız, sizeof() makrosunu kullanırsınız.
- ❑ Örneğin, sizeof(long), sisteminizde bir long'un ne kadar büyük olduğuna bağlı olarak 4 veya 8 değerini döndürür.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
int i;
int main(int argc, char **argv) {
int j; /* Copy argc to j to i and print i */
j = argc;
i = j;
printf("Argc: %d\n", i); /* Print the size of a long. */
j = sizeof(long);
printf("Sizeof(long): %d\n", j); /* Print the size of a pointer. */
j = sizeof(int *);
printf("Sizeof(int *): %d\n", j); return 0; }
```

```
UNIX> bin/p1
Argc: 1
Sizeof(long): 8
Sizeof(int *): 8
UNIX> bin/p1 using many arguments
Argc: 4
Sizeof(long): 8
Sizeof(int *): 8
UNIX>
```

C'de veri tipleri

- ❑ Bazı makineler, işaretçileri ve uzunlukları dört bayt olmaya zorlayan 32 bit modunda derlemenize izin verir;
- ❑ **sudo apt-get install multi-lib** 32-bit derleme için gerekli yoksa hata mesajı:

```
abduallah@abduallah-VirtualBox:~/sist_prog/cs360-lecture-notes/CStuff-1$ gcc -m32  
-o bin/p1-32 src/p1.c  
In file included from src/p1.c:5:0:  
/usr/include/stdio.h:27:10: fatal error: bits/libc-header-start.h: Böyle bir dos  
ya ya da dizin yok  
#include <bits/libc-header-start.h>
```

UNIX> gcc -m32 -o bin/p1-32 src/p1.c

UNIX> bin/p1-32

Argc: 1

Sizeof(long): 4

Sizeof(int *): 4

UNIX>

C'de veri tipleri

- ❑ Aggregate (Küme-Eklemeli tipler);
- ❑ **Diziler ve struct'lar**, C'deki küme türleridir.
- ❑ Skaler'lerden daha karmaşıktırlar. Bir diziye statik olarak global veya yerel bir değişken olarak bildirebilirsiniz.

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>
char s1[15];
int main(int argc, char **argv) {
char s2[4];
...
```


C'de veri tipleri

- ❑ Bir dizi statik olarak tanımlanmışsa, onu başka bir diziye atayamazsınız.
- ❑ ``s2 = "Jim" ifadesi C'de geçersiz çünkü s2 statik olarak bildirildi. Bu programı derlemeye çalışırsanız, gcc size bir hata verecektir:

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>

char s1[15];

int main(int argc, char **argv)
{
    char s2[4];

    s2 = "Jim";      // Derleme hatası.
    return 0;
}
```

```
UNIX> gcc -o bin/p2 src/p2.c
src/p2.c:16:6: error: array type 'char [4]' is not assignable
s2 = "Jim"; // This line will not compile.
~~ ^
1 error generated.
UNIX>
```

Pointer

- ❑ İşaretçi-Pointer aslında bir sayıdır, bellekteki bir adresi temsil eden bir tam sayıdır.
- ❑ Bir yandan, birçok programlama dilinde işaretçi kavramı yoktur.
- ❑ Ancak C'nin en büyük avantajlarından biri, yani esneklik, işaretçi kullanımından gelir.
- ❑ Öte yandan dizi, çoğu programlama dilinin sahip olduğu bir kavramdır.
- ❑ C'de de aynı şeye sahibiz.

```
int myarray [30];
```

- ❑ **myarray** değişkeni gerçekten (int *) türünde bir işaretçidir. C'de dizi öğelerine işaretçiler kullanılarak erişilir:

```
myarray[5] aslında *(myarray + 5) olarak çevrilebilir
```

Pointer

- ❑ İşaretçiyi de işaret edebiliriz;

```
int myarray[30];
main()
{
    int * myptr;
    int ** mydblptr;
    myptr = myarray;
    mydblptr = &myarray;
}
```

- ❑ Bss segmentinde de tahsis edilmiş 30 tamsayı vardır. Bss'deki bu 120 bayt, 30 tamsayınızı gerçekten koyduğunuz yerdir ve myarray, bu 120 baytın en baştaki adresine eşittir.

Örnek

```
#include <stdio.h>
#include <stdlib.h>

/* This sets all lower-case letters in a to upper case. */

void change_case(char a[20])
{
    int i;

    for (i = 0; a[i] != '\0'; i++) {
        if (a[i] >= 'a' && a[i] <= 'z') a[i] += ('A' - 'a');
    }
}

/* This initializes a 19-character string of lower-case letters, and then calls change_case(). */

int main()
{
    int i;
    char s[20];

    /* Set s to "abcdefghijklmnopqrs". */

    for (i = 0; i < 19; i++) s[i] = 'a' + i;
    s[19] = '\0';

    /* Print, call change_case() and print again. */

    printf("First, S is %s.\n", s);
    change_case(s);
    printf("Now, S is   %s.\n", s);

    return 0;
}
```

- ☐ Dizileri parametre olarak ilettiğinizde, diziler değil işaretçiler iletilir.
- ☐ A dizisi 20 karakterlik bir dizi olarak bildirseniz de, yordama iletilen işaretçinin yalnızca işaretçi olduğunu fark edeceksiniz.
- ☐ Bu nedenle change_case() bir kopya üzerinde değil dizi üzerinde çalışır:

UNIX> **bin/p2a** First, S is abcdefghijklmnopqrs.
Now, S is ABCDEFGHIJKLMNOPQRS.
UNIX>

Soru

- Harici bir c dosyasından okunan bitiş karakteri (d2.c) değerine kadar harfleri yazan bir kod yazın (main d1.c de). Harfleri bastırmak için bir fonksiyon yazınız ve static bir değişken ile harfleri basıyoruz. Fonksiyon parametre olarak bitiş char alıyor (d2.c 'de) . Fonksiyon char değerleri 1 arttırarak ekrana basıyor. (Extern ve static değişkenler kullanarak)